

ДРОВЫ ДЛЯ ПАРАХОДА СУЧАСНАСЬЦІ

У адным з інтэрв'ю маскоўскі канцэптуаліст Дзмітрый Прыгаў выказаў даволі актуальную думку: “Няма кніг добрых і благіх”. Што ж, можна было б давесці таксама, што няма кніг зьмястоўных і пустых, як няма скончаных і няскончаных.

Зрэшты, Прыгаў хацеў, відавочна, сказаць, што няма кніг добрых і благіх, а ёсць добрыя і благія чыгачы. Мадэрністы бралі ўсю адказнасць за якасць твору на сябе, сучасныя ж літаратары імкнуцца перакласці яе на чыгачоў. Міларад Павіч, напрыклад, публікуе тэатральныя п'есы адразу ў некалькіх варыянтах, а раманы складае ў выглядзе крыжаванкі, слоўніка і г.д. — каб кожны мог абраць уласны маршрут чытаньня. Яшчэ больш залежыць ад асобы чыгача кампутарны піпэргэст. Сучасны твор нараджае, хутчэй, аўдыторыя, чым намінальны аўтар.

Такім чынам, і аб'ектам літаратурнай крытыкі неўзабаве будзе працэс чытаньня, а не пісьма. Калі няма магчымасьці стаць выбітным пісьменьнікам ці філэзафам, застаецца адна надзея — стаць выбітным чыгачом.

* * *

У процілегласьць футурыстам постмадэрністы ня толькі не выкідаюць нічога з парахода сучаснасьці, але набіваюць яго ўсялякай усячынай пад завязку. Перапоўнены параход, калі і ня пойдзе пад ваду, пазначыўшы бурбалкамі “канец гісторыі”, “сьмерць мастацтва” і г.д., дык, прынамсі, павінен заповоціць сваю хаду.

“Час, наперад!” — заклікалі мадэрністы: яны амаль усялякія перамены атаясамлівалі з пераменамі да лепшага. Натуральна, чым лягчэйшай будзе цяпершчына, тым хутчэй можна будзе дацягнуць яе да лепшай будучыні. Таму — за борт Пушкіна і ўсіх, хто не працуе, або працуе ня знамі і супраць нас!

Постмадэрністы, наадварот, вераць, што будучыня заўсёды горшая за цяпершчыну. Каб заповоліць бег часу, яны ня толькі нікога не выпіхваюць за борт, але яшчэ і ўсялякае сьмецыце загружаюць у трупы, бібліягэкі і музэйныя сховішчы. Сьмецыце, дарэчы, — асноўная тэма многіх постмадэрністаў.

Мне ж здаецца, што немагчыма ні паскорыць бег часу, ні заповоліць яго. Калі мы выкідаем з парахода лішнія рэчы і лішніх людзей — іхняя вага пераходзіць да тых, што засталіся. Калі ж мы спрабуем сьцьвердзіць аднолькавую каштоўнасьць і дарэчнасьць усіх словаў, людзей і твораў — усе яны страчваюць у вазе.

* * *

У мадэрніста твор — гэта рэч з ясна пазначанымі межамі (вокладкай, рамкай і г.д.). Ён імкнецца да таго, каб форма супадала са зьместам. Постмадэрніскі твор трэба шукаць дзе заўгодна, толькі ня ўгоных намінальных берагах. Зьвесту надаецца форма, прызначаная звычайна для зусім іншых рэчаў. Письменьнік пасьявае сказаць усё, што хацеў, яшчэ да таго, як сядзе да кампутэра, ці, наадварот, пачынае казаць нешта істотнае толькі пасья таго, як скончыць набор кнігі.

* * *

Постмадэрністы прытрымліваюцца сяміялягічнага табу на вызначэнне ступені сапраўднасці твора. Паводле Раляна Барта, казаць пра рэалістычнасць твора — нонсэнс: ён адкрыты для ўсіх магчымых інтэрпрэтацыяў.

І ўсё ж такі, мяркую, і аўтар, які закладае ў тэкст магчымасць разнастайных інтэрпрэтацыяў, і чытачы, якія гэтыя магчымасці рэалізуюць, — захоўваюць прынамсі падсвядомую або цялесную памяць пра матэрыяльную і сацыяльную рэчаіснасць, якая іх нарадзіла. Інакш кажучы, рэчаіснасць карэктуюць такі працу машыны вытварэння мастацкіх вобразаў у сьвядомасці і чытачоў, і самога аўтара. А значыцца, ёсць яшчэ сэнс спрачацца пра рэалістычнасць твора, пра магчымасць дакрануцца да рэчаіснасці празь пісьмо ці чытаньне. Усялякі твор — рэалістычны да той ступені, да якой ён мае справу зь цэлам пісьменьнікам або чытачам.

* — * *

З шызарэалістычнага гледзішча, часцей за ўсё мы маем рацыю тады, калі памыляемся. Напрыклад, у артыкулах “Літаратура і шызафрэнія”, “Шызатура і літарафрэнія” ды іншых, што друкаваліся ў “ЗНО”, я часам наўмысна даваў памылковую, але тым не менш пазнавальную інтэрпрэтацыю твораў некаторых знаёмых літаратараў. Потым у прыватных размовах высветлілася, што нічога супраць яны ня маюць: усялякая інтэрпрэтацыя скажае — і добра, калі яна рассоўвае далягяды твора, узбагачае яго раптоўнымі для самога аўтара сэнсамі.

Мяркую, нам усім трэба навучыцца рабіць памылкі — ня тыя памылкі, што заганяюць у тупік і

спушташаюць дух, але тыя, што дазваляюць спрастаць траекторыю думкі і выперадзіць найспрыгнейшых прыхільнікаў здравага сэнсу.

* * *

Толькі калі сам ня ведаеш, ці сур'ёзна пішаш або жартоўна, нечаму вучыш чытача або гуляеш зь ім — атрымліваеш сапраўдную асалоду ад пісьма. Адчуваеш глыбінны землягрус сьвядомасьці, але ён цябе не палохае, бо ня толькі разбурае, але і збірае нанова сэнсавую геаграфію твайго сусьвету. І чытаць, напэўна, лепш за ўсё трохі “не ў нагу” з думкамі аўтара, трохі кульгаючы — ці то жартоўна, ці то ад болю.

* * *

Напэўна, асноўнымі рысамі постмадэрніскай стылістыкі можна назваць фрагментарнасьць, другаснасьць і самаіранічнасьць. Шызарэалізм не адмаўляецца ад іх і ахвотна скарыстоўвае ў сваёй практыцы, але ў страгэгічным пляне рыхтуе пераадоленьне гэтага трайнага тупіка для чалавечай думкі.

Шызарэалістычны твор фрагмэтарны — але гэта фрагмэтарнасьць не відэакліпа ці кучы выпадковага сьмецця, а веера шматаблічных вобразаў, які можна разгарнуць у выглядзе некалькіх абстрактных узораў ці рэалістычных выяваў. Фрагмэнты павінны злучацца ў разнастайныя паслядоўнасьці ня толькі паводле сюжэту, але і, напрыклад, паводле колеравай ці акустычнай гармоніі, падобных пахаў, аднолькавай эмацыйнай афарбаванасьці, утвараючы магчымасьць шматварыянтнага сынтэзу нейкай агульнай ідэі — і не адной-адзінай.

Да пэўнай ступені можна дазволіць сабе другаснасьць — адкрытыя і схаваныя цытаты іншых аўтараў, самапаўторы, — але за імі павінна праглядацца новая аўтэнтычнасьць твора і самаідэнтэчнасьць (“рэанімацыя”) Аўтара. Магчыма, за кошт таго, што цытаты скарыстоўваюцца зусім у іншым сэнсе: такім чынам адкрываецца новы змест чужой думкі — першапачатковы аўтар наўрад ці падпісаўся б пад ёй. Напрыклад, падчас акцыі ББЛ “Глінапіс” на “Арт-прагнозе’96” я скрыжаваў назовы раманаў Л.Талстога і Ф.Дастаеўскага ў адзіную сэнтэнцыю: “Вайна — гэта злачынства, а мір — пакараньне”, — і вымушаны быў сам пад ёй падпісацца.

Нарэшце, шызарэалістычны твор або гэст у значнай ступені іранічны, парадыйны — аднак падрыў аўтарытэту палітычнай ці ідэалёгічнай улады ён ураўнаважвае сур’ёзным, нават пачцівым стаўленьнем да “адрынутых”, адсунутых на ўзбочыну грамадства ці тэкста людзей, рэчаў і думак. Шызапісьмо надае амаль усялякаму жарту ці выпадковаму набору словаў дадатковы сэнс і новае вымярэнне. У ідэале тэкст павінен дазваляць самыя розныя прачытаньні: ад камічнага да патэтычнага і ад сакральнага да парнаграфічнага. Нават калі ён складаецца з аднаго-двух сказаў.

* * *

Татальная іронія і самаіронія постмадэрністаў, магчыма, зьяўляецца вынікам кампілятыўнага мэтаду складаньня тэкста. Відавочна, зьяднаць шматлікія цытаты розных аўтараў, якія шмат у чым супярэчаць адна адной, а таксама разасобленыя фрагменты

ўласных думак, нашмат лягчэй, калі ператварыць іх у нешта накшталт карнавальнага шэсьця. У чалавека, які любіць і ўмее разважаць пра высокія матэрыі (такімі былі мадэрністы), пачуцьцё гумару звычайна адсутнічае або хаваецца.

Іронія дазваляе аб'яднаць разасобленыя, амаль несумяшчальныя паняцьці і вобразы — аднак, не сынтэзуючы іх, а на нейкай больш нізкай ступені інтэграцыі. Іронія (карнавалізацыя) — гэта, па сутнасьці, паралітычная аперацыя, недаступная ні сучасным кампутарам, ні людзям без пачуцьця гумару. Яна выводзіць чалавечае мысленьне з тупіка “tertium non datur” (трэцяга быць ня можа), дазваляе яму праскачыць паміж адназначнымі “Так” і “Не”.

* * *

Вы, магчыма, заўважылі, што многія думкі і вобразы нараджаюцца падчас перапісваньня сваіх жа ці чужых твораў. Немагчыма напісаць адзін і той жа тэкст двойчы, калі не заплюшчваць вочы на раптоўна знойдзеную магчымасьць працягнуць сюжэт ці роздум у новым накірунку. Мяркую, гэта добры контраргумэнт для спрэчкі з тымі, хто сыцьвярджае, што “ўсё ўжо сказана і запісана”.

Кожны раз, калі я дапісваю ў свой ці чужы тэкст нешта новае, — ён, з аднаго боку, робіцца яшчэ больш абсурдным, а з іншага — нейкія цьмяныя месцы набываюць, нарэшце, сэнс. Увогуле ж, агульная колькасьць абсурду і ў самой рэчаіснасьці, і ў шызарэалістычным творы раўнаважная колькасьці ўсіх ягоньх сэнсаў. Шызарэалізм сыцьвярджае: сьвет не дасканалы, але і не безнадзейны!

* * *

“Усё ўжо сказана, — сьцьвярджаюць постмадэрністы, — нам застаецца толькі гуляць з цытатамі”. А на маю думку, чым больш людзі гавораць, тым больш і недагаворваюць. Магчыма, мы ўвогуле ня здолелі б нічога сказаць, калі б не замоўчвалі нешта іншае. Каб штосьці сьцьвярджаць, заўсёды даводзіцца адмаўляцца ад некаторых думак, якія таксама хацелася б агучыць. Кожная думка (кніга, цывілізацыя) ня проста працягвае папярэднюю, а выпраўляе, карэктыруе яе ці нават адкрыта перакрэсьлівае.

Часам здаецца, што людзі яшчэ не казалі як трэба ніводнага слова. Многія літаратары маглі б пацьвердзіць, што яшчэ ніводную сваю кнігу ня здолелі напісаць, як хацелі. Канешне, амаль заўсёды адшукаюцца людзі, якія казалі ці скажуць нешта падобнае да таго, што хацелася выказаць нам... Але ня тое самае.

“Новае — гэта добра забытае старое”? Нічога новага ствараць немагчыма?

Давайце думаць інакш: усё старое калі-небудзь станеца новым.